

ЩОДО НАЛЕЖНОСТІ КОНТРОЛЬНО-НАГЛЯДОВИХ ВІДНОСИН ДО ОХОРОННИХ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Невід'ємною частиною дослідження охоронних трудових правовідносин є визначення обсягу поняття «охоронні трудові правовідносини».

Деякі автори включають до охоронних трудових правовідносин відносини з нагляду і контролю за дотриманням трудового законодавства (К. М. Гусов і В. М. Толкунова [1, с.16, 17], В. В. Федін [2, с. 468–469]). О. М. Запорожець підтримує зазначену позицію, вказуючи, що «відносини з нагляду та контролю за дотриманням трудового законодавства та охороною праці, як і відносини з матеріальної відповідальності роботодавців і працівників у сфері праці, реалізують охоронну функцію права у сфері застосування найманої праці. Ці відносини спрямовані на запобігання та припинення порушень з боку основних суб'єктів трудового права, а також на відновлення порушених прав. Виходячи з цього зазначені групи трудових правовідносин цілком обґрунтовано можуть бути віднесені до охоронних правовідносин» [3, с. 241].

Така позиція, на нашу думку, є небезспірною та потребує уточнення. Для цього необхідно встановити відповідність відносини з нагляду і контролю за дотриманням трудового законодавства ознакам охоронних трудових правовідносин.

Вважаємо, що охоронні трудові правовідносини слід визначити як різновид трудових правовідносин (поряд із регулятивними), які мають наступні ознаки: 1) нормативна основа виникнення – охоронні норми трудового права; 2) підстава виникнення – відхилення від нормального розвитку регулятивних трудових відносин (не будь-які, а лише передбачені законом як підстави застосування тих чи інших заходів трудо-правового примусу); 3) специфіка змісту – права та обов'язки сторін стосуються заходів трудо-правового примусу, за допомогою яких або ліквідується відхилення від нормального розвитку регулятивних трудових відносин і/або створюються передумови для недопущення/усунення таких відхилень в майбутньому і/або усуваються негативні наслідки таких відхилень.

1. Почнемо із зв'язку охоронних трудових правовідносин із трудо-правовим примусом. Чи вичерпується зміст правовідносин нагляду та

контролю правами та обов'язками сторін щодо застосування / зазнання тих чи інших примусових заходів? Очевидно, що ні.

Так, Є. М. Попович поняття контролю за дотриманням законодавства України про працю визначає як діяльність спеціально уповноважених органів по спостереженню за функціонуванням підприємств, установ, організацій, їх структурних підрозділів, власників, уповноважених ними органів та посадових осіб з метою: отримання об'єктивної, достовірної інформації про їх функціонування; застосування заходів щодо попередження правопорушень; надання допомоги у поновленні законності й дисципліни; встановлення причин та умов, що сприяють порушенню вимог правових приписів; прийняття заходів щодо притягнення до юридичної відповідальності винних осіб. Нагляд автор визначає як діяльність органів прокуратури щодо додержання законності і дисципліни в регулюванні й реалізації трудових та тісно пов'язаних з ними відносин, що здійснюється без безпосереднього втручання в оперативну та іншу діяльність власника підприємства, установи, організації або уповноваженого ним органу [4, с. 16].

Слід погодитися із О. Ю. Грачовою в тому, що охоронні правовідносини становлять лише окрему частину (різновид) матеріальних контрольних відносин [5, с. 280].

Звернімося до повноважень Державної інспекції України з питань праці [Див.: 6]. По суті, до примусових заходів, застосовуваних цим органом можна віднести лише видання роботодавцям обов'язкових до виконання приписів про усунення порушень трудового законодавства та притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності. І, якщо адміністративна відповідальність безсумнівно є різновидом примусу (але не трудового, а адміністративно-правового характеру), то щодо приписів Державної інспекції України з питань праці є певні сумніви. Справа в тому, що приписи, хоча і є обов'язковими до виконання, але, як вірно вказує А. Грובה, не можуть бути виконані примусово [7, с. 358].

Ті охоронні відносини, які виникають при здійсненні нагляду і контролю за дотриманням законодавства про працю, на нашу думку, слід відносити до зовнішніх охоронних адміністративних відносин. Під останніми розуміємо такі, що «виникають на підставі норм адміністративного права, котрі передбачають санкції за ті чи інші порушення публічного правопорядку (у тому числі при порушенні прав іншої галузевої приналежності)» [8, с. 167].

І тут навряд чи можна погодитися із думкою про комплексний характер охоронних правовідносин, як це роблять, наприклад, автори російського видання з земельного права, зазначаючи, що охоронні земельні відносини мають комплексний характер, оскільки пов'язані із застосуванням заходів

юридичної відповідальності, передбачених нормами не лише земельного, але і кримінального, адміністративного, трудового, цивільного та інших галузей законодавства [9, с. 9–11]. По-перше, трудове право не є комплексною галуззю, по-друге, визнання комплексності охоронних правовідносин знецінює саму ідею галузевого поділу системи права. Розвиток цієї ідеї призведе до доволі маловірогідного висновку про те, що відносини адміністративної чи кримінальної відповідальності мають множинну галузеву належність, є одночасно і цивільними, і сімейними, і господарськими, і податковими, і трудовими, і трудовими тощо. До такого самого парадоксального висновку можна прийти і якщо припустити, що відносини з приводу прокурорського нагляду за додержанням трудового законодавства відносяться до охоронних трудових правовідносин. Тоді мусимо визнати, що або правовідносини прокурорського нагляду також мають мультигалузеву природу, або ж існують безліч галузевих відносин прокурорського нагляду.

2. Далі розглянемо питання підстав виникнення контрольно-наглядових відносин. Для прикладу визначимо, що є підставою для проведення перевірок Державної інспекції України з питань праці. Законодавство пов'язує початок перевірок із низкою складних юридичних фактів. Так, планова перевірка може розпочатися за таких умов: 1) вона передбачена річним або квартальним планом (ч. 1 ст. 5 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [10] (далі – Закон)); 2) дотримано умови періодичності проведення планових перевірок ([Див.: 11]); 3) роботодавець завчасно повідомлений про проведення перевірки (ч. 4 ст. 5 Закону); 4) видано наказ про проведення перевірки (ст. 7 Закону); 5) державний інспектор праці має службове посвідчення та направлення на перевірку (п. 4 Порядку проведення перевірок посадовими особами Державної інспекції України з питань праці та її територіальних органів [12]). Позапланова перевірка проводиться за таких же умов, крім умов про планування та періодичність перевірок, та при наявності підстав для здійснення позапланових заходів (ст. 6 Закону). Отже, підставами виникнення контрольно-наглядових відносин є не відхилення від нормального розвитку регулятивних трудових відносин, а такі юридичні факти, що мають характер правомірних юридичних дій та актів. Лише підстави проведення позапланових перевірок можна з певним ступенем умовності вважати такими, що можуть свідчити про можливість відхилень від нормального розвитку регулятивних трудових відносин.

3. Правові норми, що регулюють проведення перевірок, важко віднести до охоронних. Адже вони забезпечують правове регулювання відносин, не

пов'язаних із невиконанням регулятивних норм. Вони врегульовують первинні, породжені правомірними юридичними діями та актами.

Таким чином, правовідносини нагляду та контролю за дотриманням законодавства про працю слід відносити до регулятивних, а не охоронних відносин. Охоронні відносини, які виникають при здійсненні нагляду і контролю за дотриманням законодавства про працю, на нашу думку, слід відносити до зовнішніх охоронних адміністративних відносин.

Література

1. Гусов К. Н. Трудовое право России : Учеб. / К. Н. Гусов, В. Н. Толкунова. – М. : ТК «Велби», Изд-во Проспект, 2004. – 496 с.
2. Федин В. В. Предмет трудового права / В. В. Федин // *Lex russica* (Научные труды МГЮА). – 2005. – № 3. – С. 457–477.
3. Запорожець О. М. Охоронні відносини в трудовому праві: поняття та система / О. М. Запорожець // *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. – 2011. – № 20. – С. 240–246.
4. Попович Є. М. Нагляд і контроль за дотриманням трудового законодавства України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05 / Є. М. Попович. – Х. – 2003. – 20 с.
5. Грачева Е. Ю. Проблемы правового регулирования государственного финансового контроля : дисс. ... докт. юрид. наук.: 12.00.12 / Е. Ю. Грачева. – М., 2000. – 371 с.
6. Про Положення про Державну інспекцію України з питань праці : Указ Президента України від 06.04.2011 № 386/2011 / Президент України // *Офіційний вісник України* – 2011 – № 29 – стор. 46 – стаття 1224.
7. Грובהва А. Трудові спори про поновлення на роботі: поняття та ознаки / А. Грובהва // *Публічне право*. – 2013. – № 1(9). – С. 353–359.
8. Харитонова О. І. Адміністративно-правові відносини (проблеми теорії) : Монографія / О. І. Харитонова. – Одеса : Юридична література, 2004. – 328 с.
9. Земельное право: учебник / [под ред. Г. Е. Быстрова, Р. К. Гусева, А. В. Балабанов и др.]. – М. : ТК Велби, Изд-во проспект, 2006. – 712 с.
10. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 05.04.2007 № 877-V / Верховна Рада України // *Відомості Верховної Ради України*. – 2007. – № 29. – ст. 389.
11. Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності суб'єктами господарювання у частині додержання вимог законодавства про працю та визначається періодичність здійснення планових заходів державного нагляду (контролю) : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.11.2010 № 1059 / Кабінет Міністрів

України // Офіційний вісник України. – 2010. – № 88. – стор. 22. – стаття 3099.

12. Про затвердження Порядку проведення перевірок посадовими особами Державної інспекції України з питань праці та її територіальних органів : Наказ Міністерства соціальної політики України від 02.07.2012 № 390 / Міністерство соціальної політики України // Офіційний вісник України. – 2012. – № 60. – стор. 257. – стаття 2467.

Черноп'ятов, С.В. Щодо належності контрольно-наглядових відносин до охоронних трудових правовідносин [Текст] / С.В. Черноп'ятов // Актуальні проблеми юридичної науки на шляху сучасної розбудови держави і суспільства : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 5-7 червня 2014 р. / Ред.кол.: В.С. Венедіктов, А.М. Куліш, М.М. Бурбика; За ред.: В.С. Венедіктова, А.М. Куліша. - Суми : СумДУ, 2014. - С. 268-272.